

Суспільство і особистість: гармонізація розвитку

Світлана СИСОЄВА,

доктор педагогічних наук, член-кореспондент НАПН України,
завідувач науково-дослідної лабораторії освітології
Київського університету імені Бориса Грінченка

Життя здійснює саме себе, максимально розкриваючи потенціал індивідів, які перемагають: у фіналі гри перемагає не індивід, а життя, і з цим пов'язане значення соціуму.

А.Менегетті

Людський індивід не може жити поза соціумом: суспільство є тим незмінним цілим, де відбуваються процеси індивідуалізації та соціалізації, становлення й зростання індивіда для досягнення мети, що стоїть перед ним, – стати особистістю, персоналізувати буття у своєму існуванні. Суспільство є благодатним середовищем, у якому суб'єкт реалізує свої можливості, щоб максимально розкрити власний потенціал.

Особистість і суспільство перебувають у відносинах взаємної функціональної цінності: особистість для суспільства і суспільство для особистості. А.Менегетті слушно зауважує, що ідеальне суспільство – це завжди деяка філософська абстракція; може бути, це солодкий сон, свого роду приємна лірика, але воно ніколи не зможе стати конкретною передумовою, що дає можливість гарантувати ефективну історію для всіх тих, хто бажає бути і діяти в суспільстві «тут і зараз» [7, с.16]. Відносини системи і особистості ґрунтуються на деякому можливому компромісі, у якому апіорі зберігається і цінність системи, і цінність особистості. Водночас, якщо помістити на одну чашу терезів суспільство, а на іншу – особистість, то особистість буде більш вагомою, хоча без суспільства вона не може існувати. Велика течія життя, зазначає А.Менегетті, завжди реалізується за допомогою людей, котрі вміють перемагати і в яких, як найбільш розумних і підготовлених до розв'язання проблем, максимально втілена функція інтенціональності природи [там само, с.18].

Як знайти ту критичну точку, що дає змогу суб'єкту досягти внутрішньої рівноваги під час значних трансформаційних змін у суспільстві? Як

співіснувати з суспільством, яким би воно не було? Як розвинені особистості можуть сприяти зростанню соціальної ефективності і підкріпленню природної еволюції, дарованої природою будь-якій істоті, що має людський образ? Відповіді на ці запитання криються у розумінні як сутності особистості та закономірностей її розвитку, так і чинників, характерних для цивілізаційних змін, що впливають на розвиток особистості, зміни у її структурі і висувають нові вимоги до її компетентності. Саме цим проблемам ми присвячуємо нашу статтю.

І. Особистість та її розвиток

Особистість та її розвиток є предметом дослідження різних галузей наукового знання з давніх часів. Аналізуючи поняття «особистість», варто послатися на думку С.Л. Рубінштейна, який вважав, що «особистість» є суспільною, а не психологічною категорією, а соціально-філософська (загально-соціальна) теорія особистості є методологічною основою для всіх інших наук, які займаються дослідженням особистості. Особистість як поняття характеризує водночас: суб'єкта соціальних відносин та свідомої діяльності; носія і виразника соціального досвіду та суспільних відносин; стійку систему соціально значущих рис, які притаманні індивіду як члену суспільства. Соціальна структура особистості синтезується з тих видів діяльності, в які вона включена (П.Є. Кряжев). Активність особистості відображається у її різноманітній і багатогранній діяльності, спрямованій на перетворення навколишнього світу, зміну власного психічного устрою.

На основі ґрунтовного узагальнення численних теоретичних поглядів класиків вітчизняної та зарубіжної психології С.Д. Максименко – автор генетико-психологічної теорії народження, зростання та існування особистості – визначає особистість як «форму існування психіки людини, яка являє собою цілісність, здатну до саморозвитку, самовизначення, свідомої предметної діяльності і саморегуляції, та має свій унікальний і неповторний внутрішній світ» [6, с. 25]. Таке трактування особистості є вагомим і значущим для освіти, спрямованої на її розвиток, оскільки вчений виділяє «чинник системovitірності» у структурі особистості – *психологічну цілісність особистості* – та виокремлює такі її змістові, ключові ознаки, як цілісність, унікальність, активність, здатність до вираження, відкритість та

незавершеність, саморегуляція. «Особистісність природи психіки людини означає, ...що будь-який окремий психічний процес набуває дуже складного устрою. Він має власні закономірності і якості, але поряд з цим у ньому відображається вся цілісність особистості» [там само, с. 25–26]. У контексті взаємовпливів суспільства і особистості значну увагу привертає така ознака особистості, як «відкритість та незавершеність», яка визначається тим, що «у стані дійсної особистісної активності, «на порозі» справжнього життєвого вчинку особистість завжди непередбачувана через те, що нікому (в тому числі і їй самій) до кінця не відомі дійсні можливості, глибини («вершини»), – сказав би Л.С. Виготський) особистісної природи... Та сама духовність, яка у вигляді потенційного стану відпочатково зумовлює особистість... змінюється й розвивається, піднімаючи невідомі пласти природи і роблячи людину дійсно до кінця незабагненою і нескінченною у своєму становленні, що не завершується ніколи. Незавершеність – це хоча і непізнана, але дуже важлива ознака особистості, врахування якої є абсолютно необхідним» [там само, с. 33]. Саме відкритість особистості як системної цілісності та її незавершеність, на наш погляд, забезпечують можливість розвитку та саморозвитку особистості, неперервність і взаємозумовленість цих процесів у спіралі життя, що розкручується від народження до смерті людини.

«Розвиток» – стрижневе поняття педагогічної науки та практики. «Онтогенез – становлення людини як організму, як суспільної істоти і як особистості», – таке визначення Г.С. Костюка підкреслює складність і багатоаспектність поняття «розвиток». За різних форм онтогенезу (морфологічної, фізіологічної, психічної, соціальної) сутність розвитку зберігається: це кількісні і якісні зміни живої людської системи, необхідні, послідовні і прогресивні, безперервні і дискретні.

Ідеї про розвиток особистості людини у процесі навчання зародилися, мабуть, водночас із педагогікою і чітко простежуються в історії педагогічної думки (Я.А. Коменський, Ж.-Ж. Руссо, Й.Г. Песталоцці, А.Дістервег, М.І. Пирогов, К.Д. Ушинський та ін.) [12]. Педагогічна спадщина цих велетів вплинула на формування наукового світогляду В.П. Вахтерова і сприяла теоретичному обґрунтуванню ним розвивальної педагогіки, концептуальним положенням якої є ідея розвитку і пов'язані з нею сподівання та надії на майбутнє [3]. Розглядаючи ідею розвитку як найцінніше завоювання XIX століття, В.П. Вахтеров зазначає: якщо варто жити, то тільки для того, щоб допомагати розвитку.

Аналізуючи розвиток особистості засобами освіти в історичному вимірі, О.В. Сухомлинська підкреслює, що розвиток особистості як п'ява в неї якісних змін, новостворень, нових механізмів та нових структур відбувається за соціокультурної підтримки цих процесів суспільними інституціями, сім'єю, школою, громадськими організаціями,

церквою. Виняткове місце в цьому процесі належить освіті – спеціально організованій суспільством системі умов і закладів, де людина розвивається й розгортає різноманітну діяльність певного рівня відповідно до кожного конкретного історичного часу [13, с. 15].

Фундаментальна проблема розвитку людини як суб'єкта соціальної діяльності, на думку В.Т. Кудрявцева, сьогодні є предметом міждисциплінарних, або точніше – полідисциплінарних досліджень. Кожна суспільно-гуманітарна дисципліна виділяє в цій проблемі свій особливий «зріз», робить власний неповторний внесок у її комплексне розв'язання [4]. Розвиваючи цю думку, вважаємо, що «розвиток» є поняттям трансдисциплінарного рівня, оскільки це базове поняття для філософії, педагогіки, психології, соціології, біології та інших галузей наукового знання. Щодо розвитку особистості, то його можна представити як неперервний процес дискретних змін у її структурі, породжених впливами зовнішнього середовища та внутрішніми суперечностями, які, зокрема, виникають як відповідь на виклики суспільства. У кожній «точці» свого буття особистість цілісна, але в іншій, навіть близькій за часом, зберігаючи власну цілісність, вона інша, оскільки новоутворення (конструктивні або деструктивні) привласнюються нею неперервно.

«Проблематика, пов'язана зі становленням індивіда як особистості, надзвичайна складна», – зазначає І.Д. Бех. «Тому не випадково, що упродовж тривалого часу наявні різні розуміння рушійних сил, закономірностей, співвідношення природного і набутого, свободи і відповідальності у вихованні та розвитку підростаючої особистості» [2, с. 4]. На нашу думку, це пов'язано ще й з тим, що на розвиток особистості впливає велика кількість чинників і, зокрема, тих, що перебувають за межами педагогічного впливу – в суспільстві. Розглядаючи «цілісність не лише як атрибут особистості, а й як систему її єдності із соціальним оточенням, з одного боку, та з біолого-генетичними особливостями – з іншого» [6, с. 158], можна зробити висновок, що рушійними силами розвитку особистості є не тільки внутрішні суперечності, які виникають у її системній цілісності, а й зміни у зовнішньому середовищі, які впливають на виникнення таких суперечностей та вимагають від людини пристосуватися до них. «У людей домінуючими мають бути чинники зовнішнього соціального впливу на особистість», – наголошує С.Д. Максименко [там само, с. 159]. Одним із провідних мотивів розвитку особистості, на нашу думку, є потяг до гармонізації власної сутності, вибудовування гармонії «всередині» себе, гармонії між особистісним і суспільним. На кожному етапі життя людини такий мотив набуває нового сенсу.

Розуміння розвитку особистості як неперервного процесу дискретних змін у її структурі за інваріантної цілісності дає підстави зробити висновок про вирішальне значення для розвитку

особистості середовища. Прагнення до розвитку, на думку В.П. Вахтерова, не є щось, раз і назавжди дане дитині. Воно визначається не тільки спадковістю, але й зовнішніми факторами, впливом суспільства, школи, виховання, особистого досвіду і переживань [3, с. 76]. Отже, розвиток людини є результатом дії цих двох чинників: по-перше, внутрішніх прагнень до розвитку і, по-друге, впливу навколишнього середовища. У пристосуванні людини до середовища і пристосуванні самого середовища до потреб людини і криється сутність розвитку.

Коли ми говоримо про керовані впливи на розвиток особистості в освітньому середовищі, то вживаємо термін «формування», який зазвичай розглядається як фасилітаційний вплив на розвиток особистості на основі створення умов для прояву її якостей в освітньому процесі. В інформаційному суспільстві некеровані потоки інформації призводять до виникнення практично некерованого медіа-середовища. Воно справляє дедалі більший вплив на молодь, породжуючи такі проблеми, як бездуховність, нівелювання цінностей, культурний і духовний розрив між поколіннями, втеча у віртуальну реальність тощо.

У гармонізації рушійних сил розвитку особистості значну роль відіграє освіта і головна її дійова особа – Вчитель. Хто такий учитель? Учитель (maestro) – це той, хто втричі переважає інших. Магістр (magister) у перекладі зі старолатинської означає «у три рази більше»: він знає те саме, що й усі; він володіє знанням, зумовленим символами, що означає, що він володіє технікою; він знає, як пов'язані між собою феноменологія і буття [7, с.178]. Отже, Вчитель творить істину на наведених трьох рівнях, від чого він і є тим, хто втричі переважає. Водночас вплив учителя на розвиток особистості хоч і значний, але обмежений: він ніколи не зможе передати своїм учням те, що передати неможливо, – свій безпосередній досвід.

Вплив суспільства і здобутків цивілізації натовість є необмеженим. Відомий німецький філософ і поет Ф.Шіллер дійшов висновку, що розвиток цивілізації відбувається за рахунок і на шкоду розвитку особистості людини. Він писав про суспільні, соціокультурні тенденції, які визрівають у праці і спрямовують розвиток людини тільки на одну сферу діяльності, що веде до односторонності її розвитку. Суспільство вимагає лише окремих якостей особистості (пам'яті, «розуму, спроможного до рахунку», «механічної спритності» тощо), а тому людина розвивається, але на шкоду вихідній цілісності. У результаті відбувається втрата людиною її сутнісної потенції до універсального і цілісного (естетичного) світосприймання і світовідчуття. Філософ виводить образ такої «часткової», «дрібною» людини, яка навічно прикута до малого уламка цілого і, як наслідок, сама стає уламком [11, с. 30]. Отже, цивілізація удосконалює механізм життя «людини культурної», скрізь і всюди, всупереч головному принципу культури – зростити цілісну людину. Сучасна рефлексія

драматичної ситуації розвитку людини, яку поетично змалював Ф.Шіллер, принаймні не є зайвою. Широка диференціація науки, вдосконалення техніко-технологічного оснащення промисловості, розвиток організаційно-управлінської сфери тощо потребують від людини сформованості певних якостей фахівця конкретної вузької галузі. Водночас у побудові прогнозу розвитку особистості обов'язково мають враховуватися власні прогнози особистістю свого життя.

Вектор модернізації сучасної освіти спрямований на гуманістичну педагогіку. Тільки освіта, орієнтована на людину і культуру як засіб «олюднення», може зреалізувати у дії слова «про людину як найвищу цінність суспільства», зробити їх змістом життя людей і суспільства в цілому. Отже, найвищою цінністю освіти, культури, політики, зокрема освітньої, є людина і, на наш погляд, не тільки її благо, повноцінний розвиток, життєвий успіх, а й цінності та устремління, що сприяють прогресивному поступу людства, держави, розвитку суспільних відносин, утвердженню ідеалів демократії й гуманізму.

Стрижнем кожної особистості є почуття власної гідності. Сповідуючи наукові позиції педагогіки керованого розвитку, І.Д. Бех, на наш погляд, дуже влучно формулює квінтесенцію гуманістичної педагогіки: «вихователь, так би мовити, схиляється перед гідністю вихованця незалежно від того, у якій сукупності соціальних ролей він постає. Якщо педагог не ставить до почуття гідності вихованця як до чогось священного, то виховні можливості спілкування різко знижуються» [2, с. 6]. Співзвучними думкам І.Д. Беха є слова А.Менегетті: «істина моєї гідності полягає у резонансі з гідністю всіх інших людей» [7, с. 312]. Гармонізація відносин суспільства й особистості можлива, коли кожній людині гарантовано повагу до основи людського буття – прав особистості.

II. Трансформаційне суспільство і розвиток особистості

Трансформаційні процеси сьогодні охоплюють усі сфери суспільства. Зміни, що відбуваються у сфері економіки, політичному, духовному житті суспільства, супроводжуються змінами у соціальній поведінці людей. Трансформації відбуваються і в структурі особистості людини. Людина, щоб вижити, захистити себе, зберегти власну особистісну цілісність, повинна стати здатною до сприймання цивілізаційних змін, саморегуляції власних мотивів, потреб, поведінки. Які ж основні виклики постали перед людиною в період сучасних суспільних трансформацій?

Наслідками соціально-економічних трансформацій в країні є розвиток ринкових відносин, а отже, нових форм організації праці, зростання сектору послуг, жорстка внутрішня і міжнародна конкуренція, виникнення глобального ринку праці. Первинна професія, здобута людиною, вже не гарантує успішної професійної кар'єри, професійної і особистісної реалізації упродовж життя. Відсутність у

багатьох людей здатності швидко пристосовуватися до змінних умов і ситуацій на ринку праці, нових вимог до професійної діяльності, іноді пов'язаних з необхідністю зміни професії, призводить до психологічної катастрофи людини, випадання її з соціуму. Тому працедавці віддають сьогодні перевагу людям, які вміють вчитися самостійно, досягати поставленої мети, працювати з книжкою, шукати, знаходити та використовувати для розв'язання проблеми необхідну інформацію. Саме означені вище якості, на їхню думку, допомагають підвищувати професійний рівень, перекваліфіковуватися, набувати необхідних додаткових знань і вмінь для професійної та особистісної самореалізації у житті [15]. Отже, вимогою сучасного суспільства до особистості є сформоване вміння і бажання вчитися й самовдосконалюватися упродовж життя, приймаючи ті зміни, що відбуваються в суспільстві. Неперервна освіта є нагальною необхідністю для кожної людини, що має супроводжувати її професійне й особисте життя. Слушно тут буде навести думку відомого економіста Л.Туроу, який зазначає, що «знання стає єдиним джерелом тривалої стійкої конкурентної переваги, оскільки все інше випадає із рівняння конкуренції; однак знання може бути використане тільки через кваліфікацію індивідів» [5, с. 92]. Доречно також наголосити на необхідності розвитку у людини такої якості, як позитивне мислення. Можливість розвитку позитивного мислення значною мірою визначається ступенем довіри людини до себе. Саме здатність людини до створення образу оптимістичної майбутньої ситуації (мислимого результату реалізації програми дій) як наслідок довіри до себе, до власного розуму і почуттів і відрізняє успішну людину від інших. Важливо не тільки знати і бути здатним до набуття нового знання, але й з оптимізмом дивитися в невідоме, тим самим розширюючи коло своїх знань про світ. Саме оптимізм і надія породжують енергію, імпульс до дії.

В умовах інформатизації суспільства від людей вимагається вміння працювати з сучасними джерелами інформації. Цій темі сьогодні присвячено багато праць. Ми б хотіли підкреслити, що з погляду організації освітнього процесу важливим є не тільки пристосування людини до нових інформаційних технологій, як це мало місце на ранніх етапах комп'ютеризації, а й забезпечення адаптації інформаційних технологій до потреб, можливостей, запитів і здібностей користувачів (Ф.Бленкер). Наукові пошуки у напрямі аналізу використання інформаційних технологій в освіті в контексті їх впливу на особистість людини доводять, що психологічні новоутворення мають як системний (зміни у ставленні особистості до дійсності, її мотиваційній спрямованості), так і частковий, парціальний (знання й уміння під час використання мов програмування тощо) характер [1]. Іншими словами, у процесі використання сучасних інформаційних технологій вибудовується ієрархія психологічних новоутворень,

які різною мірою впливають на особистість людини. Водночас «хто володіє інформацією, той володіє світом». Здобувши уміння й навички роботи з сучасними інформаційними джерелами, людина може впливати на розвиток суспільства, управляти інформацією для самозбереження.

Трансформаційне суспільство потребує від людей інноваційного мислення. Визначальним фактором суспільного розвитку стає людський капітал, сукупний людський інтелект. В умовах цивілізаційних змін особливого значення набувають інноваційна діяльність людини, здатність до новаторства як початку нової справи. Такі якості людини, як уміння брати на себе відповідальність і приймати рішення, здатність переконувати інших і переконуватися самому, дотримання високих етичних стандартів, володіння іноземними мовами та сучасними інформаційними технологіями, характеризують особистість сучасного професіонала. Особистісні якості в умовах трансформаційного суспільства стають частиною професійного інструментарію. Найвищим рівнем творчої діяльності є діяльність інноваційна. «Інновація – не лише нововведення, а й здатність до нового мислення, до переосмислення існуючих теорій, сталих істин, правил та норм поведінки в науці, освіті, політиці, культурі тощо. ...Сама динаміка мінливого світу вимагає інноваційного мислення», – зазначає В.Г. Кремень [14, с. 26]. Отже, формування інноваційної людини, підтримка обдарованості й таланту стають в умовах цивілізаційних змін запорукою динамічного розвитку суспільства та успішності самої особистості. «Саме інноваційна людина і може осмислити ті проблеми та суперечності, які породжує сучасний етап розвитку науково-технічної революції» [там само, с. 27]. Підкреслимо, що, на нашу думку, вектор інноваційності у діяльності вчителя, викладача, педагога спрямований саме на виховання такої інноваційної людини, а всі освітні інновації мають бути підпорядковані досягненню цієї мети. Окремо варто додати, що інноваційна діяльність людини або групи людей з відповідним творчим потенціалом завжди спрямована на створення інновації, яка вже за своїм визначенням характеризує об'єктивно новий і затребуваний суспільством продукт. У такій діяльності не завжди творчі мотиви учасників збігаються з мотивацією інноваційної діяльності суспільства. Особистість з високим творчим потенціалом, розуміючи необхідність створення тієї чи іншої інновації для суспільного розвитку, спрямовує свої зусилля на розв'язання проблеми зазвичай у складі творчої групи. Ось чому сьогодні постає необхідність, з одного боку, формувати здатність до роботи в команді, а з іншого – підтримувати творчу діяльність, винахідництво, які, здійснюючись за внутрішніми, не стимульованими ззовні мотивами, можуть мати віддалений у часі інноваційний результат. На нашу думку, в основі виховання інноваційної людини лежить розвиток її інтелекту, творчих якостей, закладеного природою креативного потенціалу,

здатності до саморозвитку та самореалізації. «У процесах саморозвитку та самореалізації як основних структуротвірних онтогенезу полягає головний зміст та сутність системної діяльності людини (а ми б додали – відображення системної цілісності особистості. – С.С.) як особливої визначеності соціального буття, як носія нового рівня універсальної еволюції – еволюції соціальної» [10, с. 11].

Гармонізація процесів суспільного розвитку і розвитку особистості потребує цілісного розвитку теорії і практики освіти, підтримки нового наукового напрямку інтегрованого дослідження сфери освіти – *освітології*. Сфера освіти є реальним посередником між особистістю і суспільством. Інтереси, потреби, запити особистості, підготовка її до життя у соціумі, формування свідомості молоді людини як громадянина суспільства найбільш повно реалізуються в сфері освіти. Розвиток особистості людини засобами освіти сприяє формуванню у неї здатності до розуміння й сприйняття суспільних трансформацій та їхніх наслідків, активної життєвої позиції у суспільних процесах. Практичне значення освітології, на думку її фундатора В.О. Огнев'юка, полягає в тому, що «вона пропонує засоби розвитку країни не через ресурсно-сировинні галузі, а через найважливішу сферу людинотворення, сферу, що забезпечує відтворення суспільства – освіту в найбільш широкому розумінні цього слова» [9]. «Освітologia розглядає чинники, що зумовлюють вплив освіти на розвиток сучасної цивілізації як цивілізації освіти й науки, цивілізації людини нового еволюційного рівня – Людини освіченої (*homo educatus*), яка покликана гармонізувати своє буття і свою духовну сферу з буттям світу» [8].

Отже, людинотворча та суспільновідтворювальна місія освіти, її цілі і цінності, гуманістична спрямованість і історична відповідальність закладають міцний фундамент для розвитку суспільства і особистості, гармонізації їхніх відносин.

Література

1. *Беспалов П.В.* Компьютерная компетентность в контексте личностно ориентированного обучения / П.В. Беспалов // Педагогика. – 2003. – №4. – С. 42.
2. *Бех І.Д.* Особистість: два наукових погляди на виховання та розвиток / І.Д. Бех // Рідна школа. – 2012. – №8–9. – С. 4–7.
3. *Горностаев П.В.* Развивающая педагогика В.П. Вахтерова / П.В. Горностаев // Педагогика. – 2003. – №4. – С. 75–81.
4. *Кудрявцев В.Т.* Психология развития человека / В.Т. Кудрявцев. – Рига: Педагогический центр «Эксперимент», 1999. – 160 с.
5. *Туроу Л.* Будущее капитализма / Л.Туроу. – Новосибирск, 1999. – С. 92.
6. *Максименко С.Д.* Психология особистості: підручник / С.Д. Максименко, К.С. Максименко, М.В. Папуча. – К.: ТОВ «КММ», 2007. – 296 с.
7. *Менегетти А.* Система и личность / А. Менегетти / Пер. с итал. ННБФ «Онтопсихология». – Изд. 2-е, исправ. и доп. – М.: ННБФ «Онтопсихология», 2007. – 352 с.
8. *Огнев'юк В.О.* Homo educatus / В.О. Огнев'юк // Філософія. Політологія. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – К., 2003. – Вип. 51. – С. 126–134.
9. *Огнев'юк В.О.* Філософія освіти в структурі наукових досліджень феномену освіти / В.О. Огнев'юк // Шлях освіти. – 2009. – №4. – С. 2–6.
10. *Радул В.* Розвиток та формування якісних характеристик особистості / В.Радул // Рідна школа. – 2012. – №8–9. – С. 8–12.
11. *Сисоєва С.О.* Освіта і особистість в умовах постіндустріального світу: монографія / С.О. Сисоєва. – Хмельницький: ХГПА, 2008. – С. 30.
12. *Сисоєва С.О.* Нариси з історії розвитку педагогічної думки: навчальний посібник / С.О. Сисоєва, І.В. Соколова. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 308 с.
13. *Сухомлинська О.В.* Розвиток особистості і освіта: історичний вимір / О.В. Сухомлинська // Педагогіка і психологія. – 2008. – №2. – С. 15–26.
14. *Феномен інновацій: освіта, суспільство, культура: монографія / за ред. В.Г. Кременя.* – К.: Педагогічна думка, 2008. – 472 с.
15. *Phillip C. Schlechty.* Schools for the 21-st Century: Leadership Imperatives for Educational Reform / С.Phillip. – San Francisco, 1990.

Анотації

Світлана СИСОЄВА

Суспільство і особистість: гармонізація розвитку

У статті розглядаються проблеми розвитку особистості в умовах трансформаційного суспільства; аналізуються наукові підходи до визначення сутності поняття «особистість» та чинників її розвитку, вимоги сучасного суспільства до якостей особистості.

Ключові слова: особистість, розвиток, неперервність розвитку, трансформаційне суспільство.

Светлана СЫСОЕВА

Общество и личность: гармонизация развития

В статье рассматриваются проблемы развития личности в условиях трансформационного общества; анализируются научные подходы к определению сущности понятия «личность» и факторов её развития, требования современного общества к качествам личности.

Ключевые слова: личность, развитие, непрерывность развития, трансформационное общество.

Svitlana SYSOYEVA

Society and personality: harmonization of the development

The problems of the personality's development in the conditions of the transformational society are observed in the article; scientific approaches to the identification the essence of the concept «personality» and the factors of her development, the demands of the modern society to the personal merits are analyzed.

Keywords: personality, development, continuity of the development, transformational society.